

A Somogyi-könyvtárnak sajátos, ma még felbecsülhetetlen értékű része a Vasváry-gyűjtemény, amely mind a könyvtár kutóinak, mind a kívülállóknak sok tudományos feladatot és meglepetést tartogat.

Az amerikai magyarság történetével foglalkozó dokumentumgyűjteményt Vasváry Ödön szegedi születésű amerikai református lelkész adományozta a könyvtárnak.

Szóbeli nyilatkozata után 1971. január 17-én Péter Lászlóhoz írt levelében közölte, hogy gyűjteményét a Somogyi-könyvtárra hagyományozza: „A ti Tudományos Akadémiátok is érdeklődik a kollekció után, de én megtartom az ígéretemet, és nektek hagyom azzal a kéréssel, hogy külön letétként kezeljétek. Itt semmi esetre sem akarom hagyni, mert tudom, mi lenne a sorsa.”

A nagylelkű adományozó 1888. október 18-án született Szegeden, a Mátyás tér 19-ben. A piaristák gimnáziumában tanult. A tudomány és irodalom élénken érdekelte. Vers- és novellafordításai jelentek meg. Ezek miatt összeütközésbe került az egyházi felsőbbsséggel. Szakított a katolikus egyházzal, és áttért a református hitre. 1914-ben református lelkészként ment ki Amerikába.

Érdekelte Kossuth amerikai útja. Mintegy 15 kötetnyi adatot, dokumentumot gyűjtött össze róla. Kedvet kapott a további bűvárkodáshoz, így kiterjesztette kutatásait az amerikai magyarság történetére. Körülbelül fél évszázadot szentelt ennek a munkának, amelyről 1974. szeptember 14-én a Somogyi-könyvtárban személyesen is beszámolt.

Páratlan értékű, rendszerezett gyűjteményt hozott létre. 1972. május 16-án a washingtoni magyar nagykövetségen aláírt adománylevele az amerikai magyarság történetével foglalkozó, több száz kötetes adatgyűjteményét és könyvtárát a hazai magyarságtudományi kutatás javára tette hozzáférhetővé.

Nemes gesztusát, mellyel szülővárosának tisztelgett, Papp Gyula, Szeged tanácselnöke a következő szavakkal köszönte meg:

„Tisza-parti városunk az idők múltával is féltőn óvja-vigyázza, magába szívja és újraterelemi nagyjai szellemét, és igyekszik építeni-öregbíteni népünk hírnevét a világ minden részén. Erről a hagyománytiszteletről biztosítja Önt is, ha majdan értékes gyűjteménye a Reiznert, Tömörkényt, Mórát idéző falak közé, a Somogyi-könyvtárba kerül, hogy az Ön által kívánt módon annak elidegeníthetetlen tulajdonát képezze, kutatóinak munkáját elősegítse és egyben adományozójának nevét az utókor számára megőrizze.” (11 758/1972. sz.)

A könyvtár tudományos főmunkatársa, Péter László 1975-ben utazott ki Washingtonba. Elkészítette a gyűjtemény leltárát. Ezt Vasváry Ödön 1975. szeptember 11-én aláírta. Másolatát a külügyminisztérium protokollosztálya útján elküldték Mikola Rezső nagykövetségi tanácsos részére. Erre azért volt szükség, hogy az adományozott anyag az örökhatározó egyéb hagyatékától könnyen elválasztható legyen.

1977. július 12-én hunyt el „a legnagyobb amerikai magyar”, ahogyan Berecz Árpád chicagói lelkész nevezte az 1977. évi budapesti anyanyelvi konferencián.

1978-ban került az anyag a Somogyi-könyvtárba. Külön helyiség zárt szekrényeiben, eredeti rendjében állították föl. A gyűjtemény 463 irattartóból, mintegy hússzezer katalóguscédulából, kétszáz könyvből, kb. száz egyéb dokumentumból (kép, térkép stb.) áll.

Becsés darabjai azok a ritka amerikai művek, amelyek az Újvilág közvéleményét a magyar szabadságharc történetéről tudósították. Pl. Stiles bécsi amerikai nagykövet emlékiratai a 48-as szabadságharcról, vagy Prágay János honvédezredes 1850-ben New Yorkban megjelent Magyar forradalom című, szintén 48-as témájú munkája.

237

Pótolhatatlan és páratlanul gazdag forrása a gyűjtemény a kivándorlásnak, az emigrációnak, az amerikai magyarság művelődéstörténetének. Több magyar vonatkozású elnöki dokumentum is föllelhető benne.

Fölkutatta az amerikai függetlenségi háborúban 1779-ben elesett első magyar hősi halott, Kovács Mihály magyar ezredes tevékenységét. Három kötet eredeti okiratot gyűjtött össze róla, többek között megtalálta Kovács latin nyelvű levelét, amelyet Franklin Benjaminsnak írt.

Tekintélyes anyagot gyűjtött össze az Amerikában élt vagy élő nagy magyarokról (Bartók Béláról, Szent-Györgyi Albertről, Kármán Tódorról, Madarász Lászlóról stb.)

Gazdag az anyag xeroxmásolatokban, amerikai magyar lapok újságkivágataiban. Ez utóbbiak sajtótörténeti értéket is képviselnek, és nagy lehetőségeket nyújtanak a kutatóknak.

Az alapító így vall gyűjteményéről 1971. április 22-i levelében, amelyből a tudós alapossága, az Amerikában is magyar érzületű ember igaz hazafisága tűnik ki:

"Az amerikai magyarság történetére vonatkozó gyűjteményem mintegy 200 kötetből áll. Bennük személyek és intézmények bibliográfiai meg egyéb adatai, képek, itt-ott kéziratok, egész cikkek, magyar, angol, esetleg német bejegyzések, mind ABC rendben, cross referenciákkal [kölcsonös utalásokkal] kezdve az Amerika földjére lépett első magyartól, Budai Parmenius Istvántól (1583), az oxfordi diáktól és kiváló latin költőtől, akinek kortársa, Shakespeare akkor 19 éves volt – a mai napig... Az adatok és bibliográfiai jegyzetek között van nagyon sok, ami sehol másutt nincs katalogizálva és nem is lesz valószínűleg soha, mert egyszerűen nem lehet hozzájuk férni. Teljességről természetesen szó sem lehet, mert azt jó néhány ember élete odaáldozásával lehetne csak valamennyire is elérni, de mondom: amihez én hozzá tudtam jutni, azt mind összeszedtem... Nem könnyű munka, tömördek piszmogásba, időtöltésbe, fizikai fáradságba és némi pénzbe is kerül. Én magam azon csodálkozom, hogy olyan szívesen és élvezettel csinálom, s ha volna, szívesen áldoznék rá több pénzt is" (SKH 1971. 165–166).

A gyűjtemény értékeinek felsorolását ezzel korántsem merítettük ki, de talán már ennyi is érzékelteti, milyen kincset hagyott szülővárosára Vasváry Ödön. Bálint Sándor szerint a könyvtáralapító "Somogyi Károly mellett alighanem Szeged szellemi életének legnagyobb mecénása" (SKM 1977. 51).

Örökének szellemi birtokba vétele nemcsak szűk könyvtári, hanem országos érdek is. Ennek köszönhető a Magyar Tudományos Akadémia anyagi és erkölcsi támogatása. Az MTA a gyűjtemény feldolgozására megítélt összeget a Szegedi Akadémiai Bizottsághoz telepítette. A munkát Csillag András 1978. szeptember 1-én kezdte meg.

Első feladat a gyűjtemény részletes feltárása, katalogizálása, indexeinek elkészítése, amellyel hozzáférhetővé válik. Ezután lehet majd alaposan tanulmányozni a kivándorlás, az emigráció, az amerikai magyarság történetét. A kutatók természetesen már most is bűvárkodhatnak a gyűjteményben. Vasváry Ödön maga is sokat publikált. Válogatott cikkeit Magyar Amerika címmel tervezi kiadni a könyvtár életrajzi utószóval.

Fölmerül a kérdés, vajon miért éppen a Somogyi-könyvtár kapta ezt a páratlan értékű ajándékot?

"A Somogyi-könyvtár asztalai mellett töltött és szerzett olvasmányaim voltak azok, amelyek szinte fizikailag érezhetőleg mindig bővebb és bővebb távlatot nyitottak előttem." (Magyar Hírek, 1978. okt. 21.)

Természetesen nem volt ismeretlen előtte Somogyi Károly példája sem. A korabeli lapok rendszeresen közölték a további adományokat is. Nemes gesztusához valószínűleg ezek a motívumok szolgáltattak pszichológiai hátteret.

Az adomány mielőbbi teljes feltárása tehát fontos tudományos feladata a könyvtárnak. Ezzel mélyíti tovább a Vasváry Ödön sírkövébe vésett mondat jelentését: "Viximus non inutilis." "Nem éltünk haszontalanul."

238